

GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİK BAĞLAMINDA SURİYELİ GÖÇMENLERİN HATAY İLİNE OLAN EKONOMİK KATKILARI*

ECONOMIC CONTRIBUTIONS OF SYRIAN IMMIGRANTS TO THE HATAY PROVINCE IN THE CONTEXT OF IMMIGRANT ENTREPRENEURSHIP

Gökhan ÖZKUL¹, Sevdagül DENGİZ²

Öz

Girişimcilere, ne oldukları ve ne yaptıkları hakkında farklı isimler ve terimler verilmektedir. Bu anlamda girişimcilere ilişkin verilen farklı isimlerden biri de göçmen girişimcidir. Göç ile ilişkili olan göçmen girişimci kavramı bir ülkede bulunan göçmen tüm gruplar tarafından icra edilen girişimcilik faaliyetleri olarak ifade edilmektedir. 2011 yılında Suriye’de yaşanmaya başlayan iç karışıklıkla birlikte Türkiye’ye 3,5 milyonu aşkın mültecinin göç etmesi göçmen girişimcilik kavramının Türkiye’de de popüler olmaya başlamasına neden olmuştur. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin en yoğun olarak yaşadığı bölgelerden biri ise Hatay ilidir. Bu göçmenlerin bir kısmı geçimlerini sağlamak için çeşitli sektörlerde girişimcilik faaliyetinde bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Suriyeli göçmen girişimcilerle girişimci olmayanlar arasındaki temel farklılıklar ele alınmıştır. Ardından ise Suriyeli göçmen girişimcilerin Hatay ekonomisine yapmış olduğu ekonomik katkı göçmen girişimcilerin bölgede yapmış olduğu yatırım miktarı ve yerli halka sağlamış oldukları istihdam açısından Logit modeliyle incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarı üzerinde göçmen girişimcinin medeni durumunun, cinsiyetinin, anne/babasının iş tecrübesinin ve cirosunun etkili olduğu bulunmuştur. Yine göçmen girişimcilerin yerli halka sağlamış olduğu istihdam üzerinde ise göçmen girişimcinin medeni durumunun, yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği yerin, aile işletmesi olmasının, diğer Suriyeli göçmenlerle iş birliği yapmasının, Türkçe bilmesinin, toplam istihdam sayısının ve cirosunun etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçün Ekonomik Etkileri, Göçmen Girişimcilik, Suriyeli Göçmenler, Hatay İli.

* Bu çalışma Dr.Öğr.Üyesi Gökhan ÖZKUL danışmanlığında Sevdagül DENGİZ tarafından hazırlanan “Göç Hareketlerinin Girişimcilik Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi: Hatay İli Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, gokhanozkul@sdu.edu.tr

² sevdaguldengiz@gmail.com

Abstract

Entrepreneurs are given different names and terms about what they are and what they do. In this sense, one of the different names given to entrepreneurs is an immigrant entrepreneur. The concept of immigrant entrepreneur associated with immigration is expressed as entrepreneurship activities carried out by all groups of immigrants in a country. More than 3.5 million refugees immigrate from Syria to Turkey together with internal disturbance which started in 2011, immigrant entrepreneurship concept in Turkey has also been due to start to be popular. One of the regions where the most intense of Syrian immigrants is the Hatay province in Turkey. In this context, firstly, the main differences between Syrian migrant entrepreneurs and non-entrepreneurs are discussed. Then the economic contribution of the Syrian immigrant entrepreneurs to the economy of Hatay was examined with the Logit model in terms of the amount of investment made by immigrant entrepreneurs in the region and the employment they provided to the indigenous people. According to the findings, it was found that the marital status, gender, mother/father work experience and turnover of the entrepreneur embedding on the investment amount of Syrian immigrant entrepreneurs were effective. Furthermore, It was concluded that the entrepreneur's marital status, the place where he spent most of his life, being family business, cooperating with other Syrian immigrants, speaking Turkish, the total number of employment and the turnover were effective on employment that immigrant entrepreneurs have provided indigenous.

Keywords: *Immigration, Economic Impact of Immigration, Immigrant Entrepreneurship, Syrian Immigrants, Hatay Province.*

1.GİRİŞ

Göç, kapsam ve karmaşıklık bakımından dünyanın neredeyse tüm ülkelerini ve bölgelerini etkileyen ve giderek daha da büyüyen bir yer değiştirme hareketidir. Dolayısıyla bu yer değiştirme hareketinin ekonomiler üzerinde yaratacağı etkiler de kaçınılmazdır. Bu bağlamda göçün hem menşei ülke hem de ev sahibi ülke ekonomileri üzerinde yaratmış olduğu etkiler çoğunlukla gelişmiş ülkelerde olmak üzere literatürde geniş bir tartışma ortamı bulmaktadır (Aktaş, 2015: 197).

Göçmenlerin yaratacağı etkiler girişimcilik faaliyetleri ile daha da önemli bir boyuta gelmektedir. Dolayısıyla literatürde son yıllarda yeni bir girişimcilik sınıflandırması olarak göçmen girişimcilik kavramı popüler olmaya başlamıştır. Göçmen tüm gruplar tarafından icra edilen girişimcilik faaliyetleri olarak ifade edilen göçmen girişimcilik, ev sahibi ülke ekonomilerine birçok etkiler yaratmaktadır. Örneğin OECD ülkelerine bakıldığında göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerini arttırmasının son yıllarda istihdam yaratma üzerinde önemli etkilere sahip olduğu gözlemlenmektedir (OECD, 2010). Bu anlamda göçmen girişimcilerin ekonomi üzerinde yaratacağı ilk ve en önemli etki emek piyasasında görülmektedir. Bununla birlikte göçmen girişimcilerin tüketime, gelir dağılımına, yatırım kararlarına ve üretim yapısına ciddi ölçüde etkileri söz konusudur. Bu etkiler uzun dönem içerisinde ekonominin yapısını etkileyerek kalkınma sürecini farklı boyutlara sokabilmektedir (Daşdemir, 2017: 745).

Türkiye; coğrafi konumu, tarihsel alt yapısı ve jeopolitik önemi ile tarih boyunca fiziki toplumsal hareketliliklerin merkezinde yer alan bir ülke olmuştur. Bu özelliği dolayısıyla savaşlar, doğal afetler ve diğer toplumsal bunalımların neden olduğu göç hareketlerine ve mülteci akınlarına maruz kalmıştır (Zabun ve Berber, 2017: 513). Suriye’de 2011 yılının Mart ayında başlayan ve hâlen devam eden iç savaş sonucu ülkemize sığınan Suriyeliler bunun son örneğidir (Ersoy Quadir ve Kabaklı Çimen, 2018: 328). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Ekim 2018 tarihli rakamlarına göre Türkiye’de 3 milyon 585 bin 738 Suriyeli mülteci

bulunmaktadır (<https://multeciler.org.tr>, 2018). Dolayısıyla bu kadar kalabalık bir insan gücünün Türkiye ekonomisi için büyük bir ekonomik yük oluşturması kaçınılmaz bir durumdur. Bu yükün azalmasına etki edecek unsurlardan biri Suriyeli göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerine yönlendirilerek kendi geçimlerini sağlayabilmeleridir. Böylelikle Suriyeli göçmen girişimciler, mevcut ekonomik yapı içerisinde buldukları bölgelere de katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Hatay ilinde yaşayan Suriyeli göçmenler arasında girişimci olanlarla girişimci olmayanlar arasındaki temel farklılıkları ortaya koymak ve Suriyeli göçmen girişimcilerin Hatay ekonomisine yapmış olduğu katkıyı incelemektir.

Çalışmada özellikle Hatay ilinin seçilmesinin nedeni; Suriye'den gelen göçmenlerin bölgede yoğun yaşaması, araştırmacıların göçmen kitleye kolaylıkla ulaşabilmesi ve bölgede yaşayan halkın hali hazırda Suriye-Türkiye arası ilişkilerde önemli bir konuma sahip olmasıdır. Çalışmada Hatay ilinde yaşayan toplam 400 Suriyeli göçmene uygulanan anketler kullanılarak Logit analizi yapılmıştır.

Çalışmada mevcut amaç doğrultusunda öncelikle göç kavramı ve göçün ekonomik etkileri ele alınmıştır. Ardından göç ve girişimcilik kavramları arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan göçmen girişimcilik kavramından bahsedilmiştir. Daha sonra ise Hatay ilinde Suriyeli göçmenler üzerine yapılan araştırma bulgularından bahsedilmiştir. Çalışma sonuç ve öneriler bölümüyle son bulmuştur.

2. GÖÇ KAVRAMI VE GÖÇÜN EKONOMİK ETKİLERİ

Göç genel olarak anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler olarak tanımlanmaktadır. İnsanlık tarihine bakıldığında eskiden beri bu yer değiştirme hareketinin süregeldiği görülmektedir (Yılmaz, 2014: 1686). Dolayısıyla göç, ekonomik, siyasi veya toplumsal sebeplerle bireylerin veya toplumların, bir zaman dilimi içerisinde bir yerleşim yerinden başka yerleşim yerine veya bir ülkeden başka bir ülkeye gitme işi olarak tanımlanan önemli bir meseledir (Koçak ve Terzi, 2012: 164). Süresi, genel yapısı ve nedeni ne olursa olsun göç, bireylerin yer değiştirmesi sonucu meydana gelen nüfus hareketleri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu hareketin sebepleri gönüllü ya da zorunlu olabilmektedir. Doğal olaylar, savaşlar, istihdam sorunları gibi sorunlar bireylerin yaşadıkları coğrafyayı terk etmelerine neden olabilmektedir (İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2015: 4-7).

Göçlerin hem toplumsal yapı hem de ekonomi ile alakalı büyük küçük birçok etkisi vardır. Bu anlamda göçün ekonomik etkilerine bakıldığında menşei ülkeler ve ev sahibi ülkeler şeklinde iki açıdan incelemek mümkündür.

2.1. Menşei Ülkeler Açısından Göçün Ekonomik Etkileri

Göçün menşei ülkelerdeki ekonomi ve refah üzerindeki etkileri çoğu zaman olumludur. Göç, yoksulluğu hafifletmekte, havale (para transferleri) gelirleri yaratmakta, tüketimi düzeltmekte, yeni bir iş kurmak için gerekli finansal kaynak ihtiyaçlarını karşılamakta, göçmen diasporasının uluslararası toplum tarafından sağlanan bilgi ve kaynaklara yönelmesini sağlamakta, göçmen havaleleri ile sağlık ve eğitim alanlarında daha fazla yatırım yapılmasına olanak tanımaktadır (Beine vd., 2009: 47). Bununla birlikte, göçün menşei ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin tamamı olumlu değildir. Göçmenlerin özellikle işverenlerce sömürülmesi ve vicdani olarak manipüle edilmeleri yaygın bir şekilde görülmektedir. Ayrıca göçmenlerin ailelerinden ayrılmaları, göçmenler için stres kaynağı olabilir ve büyük ölçekli göç, bir ulusun kimliğini ve egemenliğini etkileyebilir (Mohapatra vd., 2010: 3-4).

Göç, toplumlar için ekonomik, sosyal ve kültürel etkilere sahipken, göçmenlerin evlerine gönderdiği para transferleri belki de göç ve gelişme arasındaki en somut ve en önemli konudur (Ratha 2010: 2). Birçok çalışmada

göçmenlerin para transferlerinin hem makroekonomik düzeyde hem de hane halkı düzeyinde istikrar kazandıran bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur (Chami vd., 2003). Bununla birlikte yine birçok çalışmada göçmenlerin menşei ülkede ya da bölgedeki yakınlarına/akrabalarına gönderdikleri para transferleri orantısız dahi olsa kırsal alanda refah düzeyini arttırdığı bulgusuna ulaşılmıştır (Barham ve Boucher 1998, Anyanwu ve Erhijakpor 2010, Stark ve Taylor 1980).

Göçmenlerin sağladığı para transferleri yurtiçi tasarrufları arttırmakta ve finansal büyüme sağlayabilmektedir (Aggrawal vd., 2006: 2). Taylor (1992), Taylor ve Wyatt (1996), Woodruff ve Zenteno (2001) ve Adams (2006) gibi birçok çalışma göçmenlerin sağladığı para transferlerinin çiftlik ekipmanlarındaki varlıkların birikimini artırdığını, girişimcilik ve bireysel işletmelerin kurulmasına katkıda bulunduğunu ve küçük işletmelere yapılan yatırımları arttırdığını ortaya koymuştur. Bunun dışında göçmenlerin para transferleri menşei ülkeler için önemli bir döviz kaynağı olduğu için özellikle kriz dönemlerinde yatırımcıların panik halini azaltan ve cari işlemler hesabındaki ani geçişleri engelleyen bir unsurdur (Bugamelli ve Paterno, 2006: 34, Gupta vd., 2007: 11).

Göçmenlerin kurdukları diasporalar, göç veren ve göç alan topluluklar arasında bir bağ görevi görmekte, uluslararası finansmana erişim imkânlarını genişleterek, ağ oluşturmayı kolaylaştırmaktadır (Goldring, 2004: 802-803). Diaspora ile kurulan memleket dernekleri, okullar, yardım kuruluşları, tesisler, ortak kalkınma projeleri vb. birçok kuruma finansman yolu ile katkıda bulunabilmektedir (Orozco ve Garcia-Zanello, 2009: 15, UNDP 2009: 82). Carling (2005: 51), diaspora vasıtası ile iletişim içerisinde olan toplulukların göçmen alışverişi ile menşei bölge ya da göç edilen bölgeye kültürün, teknolojinin, bilginin ve nakit akışının aktarılabilceğini, bu sayede de işletmelerin kurulmasında gerekli beceri ve bilgiye sahip olunmasının daha kolay olabileceğini ve bu yolla bir işletme kurmak için sabit maliyet ve bilgi gereksinimlerini düşürülebileceğini savunmaktadır.

Göç edilen bölgede kazanılan maddi sermayenin çokluğu ve para transferlerinin artması, göçmenlerin eğitim ve sağlık harcamalarını arttırmaktadır (Adams, 2005: 3, Adams, vd., 2008: 2; Valero-Gil; 2008: 1-2). Göçten kaynaklanan gelir artışı daha fazla eğitim almaya yönelik toplumsal normları teşvik etmekte ve bu yolla eğitime başlayan göçmenlerin, eğitimlerini tamamlama konusunda daha da istekli olmalarını sağlamaktadır (Cox-Edwards ve Ureta, 2003: 433). Yine göçmenler menşei ülkelerine geri döndüklerinde temiz su, sağlık gibi temel insani ihtiyaçların karşılanması ile ilgili iyileştirici uygulamaları teşvik edebilmektedir (UNDP 2009: 79).

Vasıflı göç veya beyin göçü, menşei ülkenin üretken kapasitesinin azalmasına ve özellikle küçük ekonomilerde iş ortamının kötüleşmesine neden olabilmektedir. Tecrübeli, vasıflı kişilerin göç etmesi, ciddi profesyonel çalışan eksikliği ile karşı karşıya olan küçük ülkelerdeki eğitim ve sağlık sektörlerinde ciddi eleman eksikliğine neden olabilir (Docquier vd., 2010: 49; Commander vd., 2004: 241). Bununla birlikte Dustmann vd. (2009:4), dönüş göçünün beyin göçünü hafifleteceğini ancak net bir beyin birikimi olmasa da geri dönen eğitilmiş göçmenlerin göç ettikleri toplumda ihtiyaç duydukları becerileri kazandığı düşünülerek ödenen ücretlerinde artışa neden olacağını belirtmişlerdir. Dahası, Mountford (1997: 9) ve Stark (2004: 16), gelişmiş bölgelere göçün yüksek öğrenime olan ilgiyi arttırdığını ve göç eden bireylerin yüksek öğretime geri döndüğünü, bunun da göç edilen bölgede ve menşei ülkede daha yetenekli kişilerin sayısını artırabileceğini öne sürmektedirler.

2.2. Ev Sahibi Ülkeler Açısından Göçün Ekonomik Etkileri

Göçün ev sahibi ülkeler açısından emek arzını arttırması, istihdama katkıda bulunması, üretim dolayısı ile GSYH'yi arttırması, inovasyona katkısı ile ekonomik verimliliği arttırması gibi birçok etkisi vardır (Van der Mensbrugge ve Roland-Holst, 2009: 19; Ortega ve Peri, 2009: 19; Mohapatra, vd., 2010: 6). Ancak göçün bu

faidalarına rağmen, göç unsurunun iş kaybına neden olacağı, kamu hizmetlerini zora sokacağı, sosyal gerginliği artırarak suç oranlarını yükseleceği gibi olumsuzluklarının olacağına ilişkin yüksek bir inanç da söz konusudur (UNDP, 2009: 77).

Gelen göçmenlerin mevcut işler için rekabet ortamını yoğunlaştıran işgücü piyasasına entegre edilmesi gerekmektedir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde genel kamuoyu ve politika yapıcılar, göçün yerlilerin fırsatlarına olumsuz etkileri konusunda daha fazla endişeli olma eğilimindedir (Mohapatra vd., 2010: 6). Bu konuda en yaygın düşünce göçmen işçilerin fazlalığı ile maaşlarda yaşanacak düşüştür. Ancak Longhi vd., (2005) OECD ülkeleri arasında yaptıkları çalışmalarda göçün ücretler üzerindeki etkisinin hem kısa hem de uzun vadede çok az olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hatta Van der Mansbrugge ve Roland-Holst (2009) göçü azaltmanın, ev sahibi ülkelerdeki yerli işçiler için mutlaka daha yüksek ücretle sonuçlanmayacağını öngörerek daha düşük göç seviyelerinin, sermayenin görece dönüşünü azaltacağını ve ücretler üzerinde aşağı yönlü baskı oluşturacağını öne sürmüşlerdir.

Göçün olumsuz etkileri olmakla birlikte birçok olumlu etkisi de bulunmaktadır. D'Amuri ve Peri (2014), Lewis (2011), Peri ve Sparber (2009) gibi birçok araştırmacı göçmenlerin, yerli işçilerin yaptıkları işlerde uzmanlaşmalarını mümkün kılan yeni bilgi ve becerileri onlarla birlikte getirerek aynı zamanda yeni ekonomik fırsatlar yaratabilecekleri ve inovasyona teşvik edebileceklerine vurguda bulunmaktadır. Örneğin, çoğu OECD ülkesinde göçmenler yeni işe başlamak için yerlilere oranla daha heveslidir (OECD, 2011: 6). Ottaviano vd. (2013: 1932) İngiltere ekonomisinde yarım milyona yakın kişinin yabancı göçmenleri istihdam ettiklerini belirtmişlerdir. Göçmen istihdam eden firmaların göçmenlere ait olup olmamalarına bakılmaksızın, uluslararası göçün neden olduğu ticari maliyetlerindeki azalmanın yerli firmaların ihracatını arttırdığı ve göçmen istihdam eden firmaların dış pazarlarda ve iletişim maliyetlerinde olumlu katkıda bulunabileceklerini ileri sürmüşlerdir. Ancak göçün yarattığı ekonomik katkının yanında yerli işçilerin iş imkânlarını daralttığını da söylemek mümkündür (CREAM, 2014: 6). Sadece sunulan iş imkanını değerlendirmek açısından değil aynı zamanda göçmenlerin sağladığı iş imkanları da ekonomiye katkıda bulunabilmektedir (Gott ve Johnson 2002: 13-14). Bu katkıya rağmen göçmenlerin yerli işçiler için iş imkanı ve fırsatları azaltma ihtimali potansiyel bir problemdir (Hunt, 2011: 419).

3. GÖÇ VE GİRİŞİMCİLİK ARASINDAKİ ETKİLEŞİM: GÖÇMEN GİRİŞİMCİLİK

Ekonomik teoriye göre, girişimcilik sermayenin ve yeteneklerin etkin bir şekilde harekete geçirilmesine önayak olmakta, işsizliği azaltarak istihdam sağlamakta, ulusal ve bölgesel kalkınmayı desteklemektedir. Bu anlamda girişimciler özellikle daha az gelişmiş ve geri kalmış alanlarda işletmeler kurarak bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır. Talepteki artış ve daha çok işletmenin ve girişimin kurulması ise bir bölgedeki kalkınma sürecini oluşturmaktadır (Rauhut ve Kompaniets, 2018: 19).

Girişimciler ekonomi üzerindeki bu işlevlerini yerine getirirken ne oldukları ve ne yaptıkları hakkında farklı isimler ve terimler almaktadır (Drucker, 1985: 68). Girişimcilere ilişkin verilen farklı isimlerden biri de göçmen girişimcidir. Göç ile ilişkili olan göçmen girişimci kavramı bir ülkede bulunan göçmen tüm gruplar tarafından icra edilen girişimcilik faaliyetleri olarak değerlendirilebilir (Nişancı, 2015: 6). Bir diğer ifadeyle göçmen girişimcilik doğduğu ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka ülkeye yerleşen bireylerin ev sahibi ülkede girişimde bulunmaları sürecidir (Kayalar ve Yıldız, 2017: 56).

Göç ve girişimcilik arasındaki ilişki birçok tanımlamada farklı şekillerde ele alınmaktadır. Bununla birlikte, genel olarak, belirli sosyo-kültürel veya etnik kökene sahip girişimcilerin üstlendiği küçük ve orta ölçekli işletmelerin faaliyetlerine atıfta bulunmaktadır (Masurel vd., 2002: 239). Bu bağlamında göçmen bir girişimci,

ekonomik inovasyon, organizasyon oluşturma ve kâr getirme faaliyetlerinde bulunan yabancı ebeveynlerden yaşadıkları ülke dışında doğan işletme sahipleri için kullanılan bir kavramdır (Vinogradov, 2008: 6).

Firmaların ekonomide oynamış olduğu merkezi rol göz önünde bulundurulduğunda, göçmen girişimcilik üzerindeki araştırma çabaları son yıllarda şaşırtıcı olmayan bir şekilde artmaktadır. Bu bağlamda literatür, özellikle yabancı kökenli sakinlerin bir diğer ifadeyle göçmenlerin, bir işletme sahibi olma veya bir iş kurma olasılığının daha yüksek olup olmadığına odaklanmaktadır. Yine göçmen girişimcilik ile ilgili çalışmalar göçmen girişimcilerin özellikle hangi sektörlerde faaliyet gösterdiği gibi göçmen işinin özelliklerini belirlemeye çalışmaktadır. Bunun dışında göçmen girişimcilerin faaliyet gösterdikleri bölgelere olan ekonomik katkılar da ilgi çeken alanlardan biridir. Son olarak, göçmenlerin ve işletmelerinin özellikle yüksek vasıflı göçlere odaklanarak inovasyon üzerine yaptıkları katkı konusunda da açık bir ilgi söz konusudur (Fornaro, 2018: 4-5)

Yerli ve göçmen girişimciler farklı güdülere ve itici güçlere sahiptirler. Literatür, göçmen kökenli bir insan için girişimci olmadaki itici güç olarak işsizlik ve ayrımcılığa işaret etmektedir. Yine bir iş kurmak için tavsiye ve destek ihtiyacı da yerli ve göçmen girişimciler arasında farklılık göstermektedir (Rauhut ve Kompaniets, 2018: 19). Bu bağlamda göçmenlerin girişimci olmak ile ücretli çalışmayı seçmeleri yetenek, sermaye ve motivasyona göre değişiklik göstermektedir (Subanova, 2013: 22).

Göçmen girişimciliği göçmen gruplar arasında işsizlik durumunun çözümünde büyük bir rol oynamaktadır. Bu özelliği itibarıyla, yerel ekonomilerin canlandırılması için önemli bir potansiyele sahiptir (Afewerki, 2015: 16). Göçmen girişimciliği, toplam işgücü arzında ve yerli iş gücünü sekteye uğratmadan göçmen istihdamında artışa neden olmaktadır. Göçmen girişimleri büyük taleplerin karşılanmasında etkili olabileceği gibi aynı zamanda piyasada talep de yaratabilir. Yine başarılı göçmen girişimciler genç göçmenlerin rol modelleri olarak hizmet edebilir. Dahası başarılı göçmen girişimciler, iki ülke arasında köprü görevi görürken ev sahibi ülke ile menşe ülkeleri arasındaki bağları güçlendirebilir (van Delft vd., 1999: 430-431).

Timmons'a (1996) göre, girişimsel eylem sürecinde değer yaratmak için belirleyici rol oynayan üç önemli güç vardır. Bunlar fırsat, kaynak ve takımdır. Bu güçler, girişimin başarılı olabilmesi için birbirine uyumlu ve dengeli olmalıdır. Göçmen girişimciliğini tanımlamak için Timmons'ın girişimcilik modeli kullanıldığında göçmenler tarafından ilk önce, piyasada fırsatlar tanımlanır. Daha sonra ise göçmen girişimci sermayeyi, gerekli insan gücünü ve materyaller gibi kaynakları bir araya getirip fırsatı değerlendirmek için harekete geçirir. Bu süreçte insan gücü genellikle başlangıçta aile üyeleridir. Böylelikle göçmen girişimci tarafından oluşturulan takım iş hedefine ulaşmak için çaba göstermektedir (Tamang, 2015: 10-11).

Göçmen girişimcilerin birçok özellikleri olmakla birlikte literatürde öne çıkan özelliklerine bakıldığında kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- *Girişimcilik Oranı:* Göçmenler arasında girişimcilik oranı, yerliler arasındaki girişimcilik oranından daha yüksektir (Baycan-Levent ve Nijcamp, 2009: 378; OECD, 2011: 9). Birçok akademisyen bunun sebebinin risk konusunda tutumları, sosyal sermayeden yararlanabilmeleri, etnik pazar, ayrımcılık ve piyasa koşullarının olduğunu öne sürmektedir (Subanova, 2013: 24).
- *İşletme Ömrü:* Göçmen girişimlerin oranının yüksek olmasına karşın işletme ömürleri daha kısadır. Birçok çalışma göçmen girişimciler tarafından kurulan işletmelerin neredeyse yarısının ilk 5 yıl içerisinde kapandığına işaret etmektedir (Kumar, 2011). Ancak göçmen girişimler arasında hitap edilen pazarın doğrudan işletme ömrüne etkisi vardır. Kurulan işletmenin hitap ettiği pazar ne kadar büyürse işletme ömrü de o denli artmaktadır (OECD, 2011; Subanova, 2013: 24).

- *Sosyo-Demografik Yapının Farklılığı:* Her göçmenin girişimci olmaması, göçmenlerin aynı zamanda sosyo-demografik yapıları ile de ilgilidir. Girişimci bir göçmen ailenin çocuklarının girişimci olma ihtimali daha yüksektir. Göçmenlerin kaldıkları süre tecrübelerini direk etkileyeceği için bu durum girişimlerini de etkileyecektir. Daha uzun süre tecrübeye sahip göçmenler daha sonra gelen göçmenlere nazaran girişim konusunda daha cesur olabilirler (OECD, 2010). Asimilasyon, eğitim düzeyi ve göç ettikten sonra geçen süre göçmenlerin iş kurmasında önemli yer tutmaktadır (Baycan-Levent ve Nijcamp, 2009). Göçmenlerin cinsiyetleri de doğrudan girişimlerle alakalıdır. Girişimci kadınların oranı her zaman daha düşüktür. Göçmen girişiminde erkeklerin oranı daha yüksektir (OECD, 2011;Subanova, 2013: 25).
- *Girişimcinin Kökeni:* Göçmen girişimcilerin geldikleri etnik köken girişimin niteliği bakımından önemli bir role sahiptir. Örneğin Müslüman bir ülkeden gelen bir göçmen inançları doğrultusunda alkol gibi ürünlerin olduğu bir işletmeyi daha az tercih edecektir (Waldinger vd., 2000: 368). Bununla beraber girişimcinin geldiği coğrafya da girişimin niteliğini etkilemektedir. Örneğin ABD’de en yüksek girişimcilik oranını Asyalı göçmenler oluşturmaktadır.
- *Ev Sahibi Ülke Faktörü:* Göçmen girişimciler ev sahibi ülkenin sosyal-ekonomik ve kurumsal yapısından etkilenir. Göçmenlerin hedef ülkeye vardıklarındaki mevcut durum ve şartlar zorlu olabileceği gibi girişimin temelinde yatan fikir göç edilen ülke için uygun olmayabilir. Aynı zamanda ev sahibi ülke, girişimin niteliğini de belirleyen önemli bir unsurdur. Göçmenler geldikleri ülkelerde sahip oldukları denetim ve standartların daha üzerinde standartlara tabi olabilirler. Bu da girişimin niteliğinde değişime neden olur. Bu durumda girişimcinin bu standartları ve istenilenleri sağlama çabası, girişimin niteliğine yön vermektedir (Godley, 1994: 431; Wang ve Li, 2007: 168). Zhou ve Cho, (2010: 84-85) aynı zamanda girişimcilerin ev sahibi ülkede yerleştikleri şehir ve şehir yapısının da girişimi önemli ölçüde etkilediğini öne sürmüşlerdir.

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Özellikleri

2011 yılında başlayan Suriye’deki iç karışıklık nedeni ile Türkiye’ye 3,5 milyondan fazla Suriyeliyi gelmiş durumdadır. Bu durum Türkiye ekonomisi için ciddi bir yük oluşturmaktadır. Bu yükün azalmasına etki edecek unsurlardan biri Suriyeli göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerine yönlendirilerek kendi geçimlerini sağlayabilmeleridir. Üstelik bu faaliyetler hem Türkiye hem de Hatay ekonomisine olumlu katkılar sağlayacaktır. Çünkü Suriyeli göçmenler tarafından gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetleri yeni firmaların doğmasını sağlamakta, yeni firmaların doğması ise yerel ekonomik kalkınmaya istihdam, vergi geliri artışı, bölgesel cazibenin yükselmesi, bölgesel canlanma ve hizmet sunumunun artışına paralel olarak bölgesel gelirin bölge içinde kalması gibi stratejik etkiler sağlamaktadır (Özkul, 2013: 442). Göçmenlerin girişimcilik faaliyetinde bulunması böylelikle onların hem Türkiye ekonomisi hem de Hatay ekonomisi üzerindeki yükünü/maliyetini azaltacak ve istihdam yaratmak suretiyle yerel halk açısından bölgedeki işsizlik problemine de katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla bu katkıların ortaya çıkmasını sağlayacak çarpan mekanizmasının başlamasında Suriyeli göçmen girişimcilerin Hatay ilinde yapmış oldukları yatırım miktarı ve işçi olarak yerli halkı mı yoksa göçmenleri mi tercih ettikleri oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın amacı Suriyeli göçmenler arasında girişimci olanlarla girişimci olmayanlar arasındaki temel farklılıkları ortaya koymak ve Suriyeli göçmen girişimcilerin Hatay ekonomisine yapmış olduğu katkıyı incelemektir. Suriyeli göçmen girişimcilerin bölge ekonomisine katkısı göçmen girişimcilerin bölgede

yapmış olduğu yatırım miktarı ve yerli halka sağlamış oldukları istihdam açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmada Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarını etkileyen faktörler ve istihdam olarak yerli halkı/göçmenleri tercih etmelerini etkileyen faktörler incelenecektir.

Hatay İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2017 yılı verilerine göre Hatay ilinde geçici koruma kapsamında 457.106 Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Araştırmada anakütle olarak bu sayı baz alınmış ve hedef kitledeki birey sayısı bilindiği için $n = N \cdot t \cdot p \cdot q / d^2 \cdot (N - 1) + t \cdot p \cdot q$ formülü kullanılarak örneklem hesaplanmaya çalışılmıştır. Formülde N: hedef kitledeki birey sayısı, n: örnekleme alınacak birey sayısı, p: incelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı), q: incelenen olayın görülmeysi sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı), t: belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosuna göre bulunan teorik değer, d: olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen \pm örnekleme hatasıdır (Salant ve Dillman, 1994: 55). Yapılan hesaplama göre % 95 güven aralığında, \pm % 5 örnekleme hatası ile örneklem büyüklüğü 384 bulunmuştur. Araştırmada rasgele örneklem seçimi ile 200'ü girişimci, 200'ü ise girişimci olmayan toplam 400 Suriyeli göçmene ulaşılarak, hedeflenen örneklem sayısı geçilmiştir.

Araştırmada anket yöntemi kullanılmıştır. Anket için 15.03.2018 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç Politika ve Projeleri Daire Başkanlığı'ndan gerekli izin alındıktan sonra, anket 15.03.2018 – 25.04.2018 tarihleri arasında yüz yüze olarak Suriyeli göçmenlere uygulanmıştır. Araştırmada anketlerin uygulanmasından sonra elde edilen verilerin analizi SPSS ve STATA programlarından yararlanılarak yapılmıştır. Araştırmada analiz yöntemi olarak betimleyici istatistik analizler ve lojistik regresyon (Logit) modeli kullanılmıştır. Logit modeli, bağımlı değişkenin sürekli veya nicel bir değişken olmadığı, bir diğer ifadeyle kategorik ya da sınıflamalı olduğu durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Bu bağlamda Logit analizinin temel odağı, bireylerin hangi grubun üyesi olduğunu kestirmede kullanılacak bir regresyon denklemi oluşturmaktır. Logit modeli çoklu doğrusal regresyon modellerindeki temel varsayımların (normallik varsayımı gibi) karşılanmasını gerektirmemektedir. Bu nedenle kategorik veri analizlerinde diğer analizlere göre daha kullanışlıdır (Çokluk vd., 2012: 49-50).

Araştırmada Suriyeli göçmen girişimcilerin Hatay ekonomisine yapmış olduğu katkıyı incelemek amacıyla kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Bağımlı Değişken		Ortalama	n
Yatırım	20.000,00 TL ve üstü=1, diğer=0	0,45	200
Yerli Halk Tercihi	Yerli halk tercih ediliyorsa=1,diğer=0	0,48	200
Bağımsız Değişken			
Cinsiyet	Erkek=1, kadın=0	0,91	200
Yaş	34 yaşından büyük=1, diğer=0	0,44	200
Medeni durum	Evli=1, diğer=0	0,75	200
Eğitim	Üniversite mezunu=1, diğer=0	0,17	200
Yaşadığı yer	Kent=1, diğer=0	0,80	200
Türkçe	Türkçe biliyor=1, diğer=0	0,71	200
İş kurma tecrübesi	İş kurma tecrübesi var=1, yok=0	0,54	200
Aile işletmesi	Aile işletmesi=1,diğer=0	0,41	200
İşbirliği	İşbirliği yapıyor=1, diğer=0	0,58	200
İstihdam	2 kişiden fazla=1, diğer=0	0,43	200
Ciro	40000,00 TL'den fazla=1,diğer=0	0,37	200

Suriyeli göçmenlerin bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlatmasına ilişkin hipotezler şu şekilde kurabiliriz:

- Hipotez 1: Göçmen girişimcinin cinsiyeti bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 2: Göçmen girişimcinin yaşı bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 3: Göçmen girişimcinin medeni durumu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 4: Göçmen girişimcinin eğitim seviyesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 5: Göçmen girişimcinin yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği yer bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 6: Göçmen girişimcinin Türkçe bilmesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 7: Göçmen girişimcinin iş kurma tecrübesinin olması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 8: Göçmen girişimcinin firmasının aile işletmesi olması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 9: Göçmen girişimcinin Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 10: Göçmen girişimcinin istihdam sayısı bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.
- Hipotez 11: Göçmen girişimcinin yıllık cirosu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.

4.2. Araştırma Bulguları

4.2.1. Demografik Bulgular

Araştırmada öncelikle ankete katılan 400 Suriyeli göçmen içinde girişimci olanlarla girişimci olmayanların demografik bilgileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tablo 2’de de görüldüğü üzere Suriyeli göçmen girişimcilerin %40,9’u kadın iken % 51,1’i erkektir. Girişimci olmayanların ise % 59,1 kadın iken % 48,9’u erkektir. Yaş aralığı açısından bakıldığında ise; hem girişimci olanlarda hem de girişimci olmayanlarda en kalabalık grup 25-34 yaş aralığı iken, en tenha grup ise 55+ grubudur. Girişimci ve girişimci olmayanlar medeni durum açısından değerlendirildiğinde girişimcilerin % 85,5’inin, girişimci olmayanların ise % 64’inin evli oldukları görülmektedir. Girişimci ve girişimci olmayanlar eğitim açısından değerlendirildiğinde girişimci olanların çoğu lise düzeyinde eğitim almışken (%47), girişimci olmayanların çoğu da aynı şekilde lise düzeyinde eğitim almıştır (%43). Girişimci ve girişimci olmayanlar yaşamlarının büyük bir bölümünün geçtiği yer açısından değerlendirildiğinde hem girişimci olanların hem de girişimci olmayanların yaşamlarının büyük bir bölümünü ilçe merkezlerinde geçirdikleri görülmektedir. Girişimci ve girişimci olmayanlar bildikleri diller açısından değerlendirildiğinde katılımcıların anadili Arapça olduğu için bilinen dillerde ilk sırada Arapça yer almaktadır. Arapça dışında her iki grup açısından en çok bilinen dil ise Türkçedir. Buna göre girişimcilerin % 70,5’i girişimci olmayanların ise % 72,5’i Türkçe bilmektedir. Girişimci ve girişimci olmayanlar aylık gelir açısından

değerlendirildiğinde girişimci olanların aylık geliri girişimci olmayanlara göre oldukça iyi durumdadır. Bu bağlamda girişimci olmayanların % 87,5'i 1000 TL'nin altında bir aylık gelire sahiptir.

Tablo 2. Girişimciler/Girişimci Olmayanlar Açısından Göçmelere İlişkin Demografik Bilgiler

		Girişimci Olanlar	Girişimci Olmayanlar
		(%)	(%)
Cinsiyet	Kadın	40,9	59,1
	Erkek	51,1	48,9
Yaş	18-24	10,5	32
	25-34	45,5	53,5
	35-44	35	12
	45-54	8	2
	55+	1	0,5
Medeni durum	Evli	85,5	64
	Bekâr	14,5	36
Öğrenim durumu	İlkokul	23,5	9,5
	Ortaokul	12,5	36,5
	Lise	47	43
	Ön lisans	5	4
	Lisans	11	6
	Lisansüstü	1	1
Yaşamın büyük bir kısmının geçtiği yer	Köy	20	32
	İlçe	56	53,5
	İl	24	14,5
Konuşulan diller (Birden çok seçenek için)	Arapça	99,5	100
	Türkçe	70,5	72,5
	İngilizce	22,5	28
	Kürtçe	26	4,5
Aylık gelir	0 - 1000 TL	21	87,5
	1001 TL - 1500 TL	19,5	12,5
	1501 TL - 2500 TL	19,5	0,5
	2501 TL - 3500 TL	9,5	0
	3501 TL ve Üzeri	30,5	0

Suriyeli göçmen girişimciler ve girişimci olmayanlar Hatay'a göç nedenleri açısından incelendiğinde her iki grup açısından da en önemli neden savaştır. Girişimcilerin savaş dışında Hatay'a göç etmelerindeki diğer unsurlar sırasıyla % 96,5 ile coğrafi yakınlık, % 52 ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin yönlendirmesi, % 23 ile ana dille iletişim kolaylığıdır. Girişimci olmayanlar açısından savaş dışında Hatay'a göç etme nedenlerine bakıldığında ise % 93 ile coğrafi yakınlık, %24 ile ana dille iletişim kolaylığı ve % 15 ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin yönlendirmesi gelmektedir. Göçmenlere Suriye'ye geri dönme isteklerinin olup olmadığı sorulduğunda hem girişimcilerin (% 72) hem de girişimci olmayanların (% 78) çoğunluğunun tekrar Suriye'ye dönmek istemedikleri saptanmıştır.

Tablo 3. Girişimciler/Girişimci Olmayanlar Açısından Göç Nedeni ve Geri Dönme İsteği

		Girişimci olanlar		Girişimci Olmayanlar	
		Frekans	%	Frekans	%
Hataya geliş nedeni	Savaş	200	100	200	100
	Coğrafi yakınlık	193	96,5	186	93
	Ana dille iletişim kolaylığı	46	23	48	24
	Eş dost akrabasının olması	4	2	3	1,5
	T.C. Devleti'nin yönlendirmesiyle	104	52	30	15
	Daha önce iş bağlantılarım olduğu için	1	0,5	4	2
Geri dönme isteği	Evet	56	28	44	22
	Hayır	144	72	156	78

Suriyeli göçmen girişimciler ile girişimci olmayanlar arasındaki temel farklılıklar ortaya konduktan sonra Suriyeli göçmen girişimcilerin genel özellikleri incelenmiştir. Tablo 4'de de görüldüğü üzere Suriyeli göçmen girişimcilerin kurmuş oldukları firmaların hukuki yapısına bakıldığında % 97'si şahıs işletmesiyken, % 3'ü limited şirkettir. Araştırmaya katılan Suriyeli girişimciler arasında firmalarının hukuki yapısı açısından diğer türlere (kolektif, komandit, anonim vb gibi) ilişkin örnekler çıkmamıştır. Suriyeli göçmen girişimciler faaliyet gösterdikleri sektörler açısından incelendiğinde % 48,4'ü hizmet sektöründe, % 42'si ticaretle uğraşmakta ve % 9,6'sı üretim sektöründe faaliyet göstermektedir. Suriyeli göçmenlerin kurdukları firmaların genel niteliğine bakıldığında % 40,5'inin aile işletmesi olduğu % 59,5'inin ise aile işletmesi olmadığı görülmektedir. Göçmen girişimcilerin göç etmeden önce kendi ülkelerinde benzer bir girişimcilik faaliyetinde bulunma durumu incelendiğinde % 66'sı Suriye'de benzer bir girişimcilik faaliyetinde bulunduğunu, % 34'ü ise böyle bir faaliyetinin olmadığını belirtmiştir. Suriyeli girişimcilerin yaptıkları işlerde diğer Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapma durumları incelendiğinde % 58'i işbirliği yaptıklarını belirtirken, % 42'si ise işbirliği yapmadığını belirtmiştir. Suriyeli göçmenleri girişimci olmaya yönelten nedenler incelendiğinde % 58'i Suriye'de zaten girişimci olduğu için, %19'u iş bulamadığı için, % 12,5'i elindeki sermayeyi kullanmak istediği için ve % 10,5'i ise ailesi ve arkadaşlarının zoruyla girişimciliğe yöneldiğini belirtmiştir. Suriyeli göçmen girişimcilerin firmalarını kurarken kullandıkları finansal kaynaklar incelendiğinde % 98'i kendi sermayesini kullanırken, % 33,8'i aile desteğinden faydalanmış, % 1,8'i ortak olarak finansal ihtiyacını gidermiştir. Banka kredisi, devlet desteği vb. gibi kaynaklardan yararlanan girişimciye ise rastlanmamıştır. Suriyeli göçmen girişimcilerin firmalarının kuruluş aşamasında yapmış oldukları yatırım miktarları incelendiğinde % 46'sının 11.000 TL-20.000 TL arası bir yatırım yaptığı görülmektedir. Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimcilerin ortalama yatırım miktarı ise yaklaşık olarak 20.000 TL civarındadır. Suriyeli göçmen girişimcilerin kurdukları firmalarda istihdam sayılarına bakıldığında % 54'ü 1-2 kişi, % 37,5'i 3-5 kişi ve % 8,5'i ise 6 ve daha fazla kişiyi istihdam etmektedir. Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimcilerin ortalama istihdam sayısı ise yaklaşık olarak 3 kişidir. Suriyeli göçmenlerin işçi seçiminde % 48'i işçi olarak yerli halkı tercih ederken % 52'si göçmenleri tercih etmektedir. Suriyeli göçmen girişimcilerin yıllık ciroları incelendiğinde ortalama yıllık ciro yaklaşık olarak 40.000 TL'dir. Bu anlamda araştırmaya katılan Suriyeli göçmenler arasında en büyük grup (%20,3) 0-20.000 TL arası bir ciroya sahiptir. Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimcilerin ortalama yıllık cirosu ise yaklaşık olarak 40.000 TL'dir.

Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimcilerin hiçbirinin ihracat yapmadığı, patentinin veya faydalı modelinin olmadığı ve Ar-Ge çalışmaları yapmadığı da bilinmektedir.

Tablo 4. Göçmen Girişimcilerin Genel Özellikleri

		Frekans	%
Firmaların hukuki yapısı	<i>Şahıs işletmesi</i>	194	97
	<i>Limited şirket</i>	6	3
Faaliyet gösterilen sektör	<i>Hizmet</i>	97	48,4
	<i>Ticaret</i>	84	42
	<i>Üretim</i>	19	9,6
Aile işletmesi	<i>Evet</i>	119	59,5
	<i>Hayır</i>	81	40,5
Suriye’de benzer bir girişimcilik faaliyetinde bulunma durumu	<i>Evet</i>	132	66
	<i>Hayır</i>	68	34
Yapılan işe ilişkin diğer Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapma durumu	<i>Evet</i>	116	58
	<i>Hayır</i>	84	42
Girişimci olmaya yönelten nedenler	<i>Suriye’de zaten girişimciydim</i>	116	58
	<i>İş bulamadım</i>	38	19
	<i>Elimdeki sermayeyi kullanmak istedim</i>	25	12,5
	<i>Ailem ve arkadaşlarımla zoruyla başladım</i>	21	10,5
Firma kurarken kullanılan finansal kaynaklar	<i>Kendi sermayem</i>	196	98
	<i>Aile desteği</i>	68	33,8
	<i>Ortaklık</i>	4	1,8
Firmalarını kurma aşamasında yaptıkları yatırım miktarı	<i>0 TL – 10.000 TL</i>	47	23,6
	<i>11.000 TL – 20.000 TL</i>	92	46
	<i>21.000 TL – 30.000 TL</i>	38	19
	<i>31.000 TL – 40.000 TL</i>	15	7,2
	<i>41.000 TL üstü</i>	8	4
İstihdam sayısı	<i>1 – 2 kişi</i>	108	54
	<i>3 – 5 kişi</i>	75	37,5
	<i>6 ve üstü</i>	17	8,5
İstihdamda yerli halkı/göçmenleri tercih etme durumu	<i>Yerli halkı tercih ederim</i>	96	48,0
	<i>Göçmenleri tercih ederim</i>	104	52,0
Yıllık ciro	<i>0 TL – 20.000 TL</i>	41	20,3
	<i>21.000 TL – 50.000 TL</i>	28	14,1
	<i>51.000 TL – 100.000 TL</i>	27	13,8
	<i>100.000 TL üstü</i>	4	2

4.2.2. Göçmen Girişimcilerin Hatay Ekonomisine Katkılarına İlişkin Bulgular

Demografik bulgulardan sonra Suriyeli göçmen girişimcilerin Hatay ekonomisine katkıları Logit modeliyle incelenmiştir. İlgili analize geçmeden önce değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi olup olmadığını incelemek açısından korelasyon analizi yapılmıştır. Bu bağlamda bağımsız değişkenler arasında güçlü korelasyon olmaması gerekmektedir. Bağımsız değişkenler arasında 0,80 ve üzerinde bir korelasyon varsa, bu durum çoklu bağlantı probleminin bir göstergesidir (Kalaycı, 2010: 367). Korelasyon analizinden elde edilen katsayı değerleri incelendiğinde değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununa yol açacak bir ilişki olmadığı söylenebilir. Tablo 5’e bakıldığında değişkenlerle bağımlı değişkenler (yatırım, istihdam) arasındaki ilişkinin yönü de görülmektedir.

Tablo 5. Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
1	Yatırım	1												
2	Yerli Halk Tercih	-,064	1											
3	Cinsiyet	,109	-,083	1										
4	Yaş	,211**	,015	,032	1									
5	Medeni Durum	,201**	-,116	-,030	,365**	1								
6	Eğitim	,099	,071	,003	,028	,073	1							
7	Yaşadığı yer	,025	,080	,280**	,166*	,114	-,007	1						
8	Türkçe	-,032	-,190**	,180*	-,178*	-,080	-,262**	,060	1					
9	İş kurma tecrübesi	,178*	,013	-,223**	,362**	,214**	,208**	,035	-,119	1				
10	Aile işletmesi	,175*	,145*	-,203**	,131	,022	,142*	-,071	-,136	,361**	1			
11	İşbirliği	,077	-,095	-,161*	-,042	,035	-,020	-,040	,222**	,083	1			
12	İstihdam	,006	,136	-,080	-,017	,100	,064	-,036	,101	,084	1			
13	Ciro	,233**	-,188**	,057	,123	,165*	-,094	,042	,081	,061	,052	1		
													,233**	
														-,188**
														,057
														,123
														,165*
														-,094
														,042
														,081
														,061
														,052
														-,007
														,160*
														1

**Anlamlılık düzeyi 0,01,*Anlamlılık düzeyi 0,05

Suriyeli göçmenlerin yatırım miktarına ilişkin yapılan Logit analizine göre 4 değişken Hatay ekonomisine katkı konusunda anlamlı bir etkiye sahiptir. Bunlar %10 düzeyinde medeni durum, %5 düzeyinde cinsiyet değişkeni ile anne babanın iş tecrübesi ve %1 düzeyinde cirodur. Diğer 7 değişken ise göçmen girişimcilerin

yatırım miktarının artması üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Buna göre hipotez 1, hipotez 3, hipotez 8 ve hipotez 11 dışındaki hipotezler (2, 4, 5, 6, 7, 9, 10) reddedilmiştir. Modelde sabit terime bakıldığında % 1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Suriyeli Göçmen Girişimcilerin Yatırım Miktarını Etkileyen Faktörler (Logit Analizi)

Değişken	Odds Ratio	Katsayı	Z	P>z
Cinsiyet	3,694 262	1,306781	2.05	0.041**
Yaş	1.582 339	,4589042	1.28	0.202
Medeni Durum	2.483 674	,9097389	1.69	0.091*
Eğitim	1.551 982	,4394745	0.98	0.326
Yaşadığı yer	.7494217	-,2884535	-0.70	0.485
Türkçe	1.295 579	-,0080433	-0.02	0.983
İş kurma tecrübesi	1.992 106	,2589574	0.70	0.481
Aile işletmesi	1.992 106	,6891934	2.00	0.046**
İşbirliği	1.455 981	,3756802	1.14	0.253
İstihdam	.7547513	-,281367	-0.87	0.386
Ciro	2.519 201	,9239419	2.77	0.006***
C		-3.099668	-3.66	0.000***
Log likelihood	-120,65288		Prob > chi2	0.0004
Number of obs	200		Pseudo R2	0.1233
LR chi2(11)	33,95			

* % 10 düzeyinde, ** % 5 düzeyinde, *** % 1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarı üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden ilki cinsiyettir. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin erkek olması yatırım miktarının artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Cinsiyetin göçmen girişimcilerin yatırım miktarları üzerinde etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında erkek Suriyeli girişimcilerin kadın girişimcilere göre yatırım miktarının artması olasılığı 3,69 kat daha fazladır. Buna durum girişimcilerin cinsiyetinin, yatırım miktarını etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 1 (*Göçmen girişimcinin cinsiyeti bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarı üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden ikincisi medeni durumdur. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin evli olması yatırım miktarlarının artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Medeni durumun göçmen girişimcilerin yatırım miktarları üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında evli Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre yatırım miktarının artma olasılığı 2.48 kat daha fazladır. Bu da göçmen girişimcilerin medeni durumunun, yatırım miktarlarını etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 3 (*Göçmen girişimcinin medeni durumu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarı üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden üçüncüsü aile işletmesidir. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin işletmelerinin aile işletmesi olması yatırım miktarlarının artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Aile işletmesinin göçmen girişimcilerin yatırım miktarları üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında firmaları bir aile işletmesi olan Suriyeli

girişimcilerin diğerlerine göre yatırım miktarının artma olasılığı 1.99 kat daha fazladır. Bu da göçmen girişimcilerin firmalarının aile işletmesi olmasının, yatırım miktarlarını etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 8 (*Göçmen girişimcinin firmasının aile işletmesi olması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir

Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarı üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden dördüncüsü cirodur. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin cirosu yatırım miktarlarının artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Cironun göçmen girişimcilerin yatırım miktarları üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında Cirosu 40.000 TL'den fazla olan Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre yatırım miktarının artma olasılığı 2.52 kat daha fazladır. Bu da göçmen girişimcilerin cirosunun, yatırım miktarlarını etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 11 (*Göçmen girişimcinin yıllık cirosu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir.

Tablo 7. Suriyeli Göçmen Girişimcilerin İstihdam Olarak Yerli Halkı Tercih Etme Seviyesini Etkileyen Faktörler (Logit Analizi)

Değişken	Odds Ratio	Katsayı	Z	P>z
Cinsiyet	,5431468	-,6103756	-0,98	0,325
Yaş	1,158042	,1467302	0,39	0,693
Medeni Durum	,415224	-,8789373	-1,82	0,068*
Eğitim	1,052186	,05087	0,12	0,908
Yaşadığı yer	2,232191	,8029836	1,89	0,058*
Türkçe	,4573108	-,7823919	-2,16	0,031**
İş kurma tecrübesi	,8398106	-,1745789	-0,46	0,647
Aile işletmesi	1,841744	,6107128	1,76	0,078*
İşbirliği	,5518835	-,5944183	-1,81	0,070*
İstihdam	2,183785	,7810594	2,39	0,017**
Ciro	,3975146	-,9225236	-2,70	0,007***
C		1,237278	1,58	0,114
Log likelihood	-122.14393		Prob > chi2	0.0006
Number of obs	200		Pseudo R2	0.1179
LR chi2(11)	32.65			

* % 10 düzeyinde, ** % 5 düzeyinde, *** % 1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Suriyeli göçmenlerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesine ilişkin yapılan Logit analizine göre 7 değişken Hatay ekonomisine katkı konusunda anlamlı bir etkiye sahiptir. Bunlar %10 düzeyinde medeni durum, yaşadığı yer, aile işletmesi olması ve işbirliği, %5 düzeyinde Türkçe bilme ve istihdam, % 1 düzeyinde ise cirodur. Diğer 4 değişken ise göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Buna göre hipotez 3, hipotez 5, hipotez 6 hipotez 8, hipotez 9, hipotez 10 ve hipotez 11 dışındaki hipotezler (1, 2, 4, 7) reddedilmiştir. Modelde sabit terime bakıldığında anlamlı olmadığı da görülmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden ilki medeni durumdur. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin evli olması istihdam

olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artması üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Medeni durumun göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında evli Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi artma olasılığı 0.41 kat daha azdır. Bu da göçmen girişimcilerin medeni durumunun, istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 3 (*Göçmen girişimcinin medeni durumu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden ikincisi yaşadığı yerdur. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin yaşadığı yer istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Yaşadığı yerin göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında kentte yaşayan Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi artma olasılığı 2.23 kat daha fazladır. Bu da göçmen girişimcilerin yaşadığı yerin, istihdam seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 5 (*Göçmen girişimcinin yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği yer bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden üçüncüsü Türkçe bilip bilmemesidir. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin Türkçe bilmesi istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artması üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Türkçe bilmenin göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında Türkçe bilen Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artma olasılığı 0.45 kat daha azdır. Bu da göçmen girişimcilerin Türkçe bilmesinin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 6 (*Göçmen girişimcinin Türkçe bilmesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden dördüncüsü aile işletmesidir. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin firmalarının aile işletmesi olması istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Aile işletmesinin göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında aile işletmesine sahip olan Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam seviyesinin artma olasılığı 1.84 kat daha fazladır. Bu da göçmen girişimcilerin aile işletmesinin, istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 8 (*Göçmen girişimcinin firmasının aile işletmesi olması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden beşincisi işbirliğidir. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin diğer göçmenlerle işbirliği yapıyor olması istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artması üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. İşbirliğinin göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında diğer Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapan Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artma olasılığı 0.55 kat daha

azdır. Bu da göçmen girişimcilerin işbirliği yapmasının istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 9 (*Göçmen girişimcinin Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden altıncısı istihdamdır. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin iki kişiden fazla personel çalıştırması istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artması üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. İstihdamın göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında İşletmelerinde iki kişiden fazla personel çalıştıran Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artma olasılığı 2.18 kat daha fazladır. Bu da göçmen girişimcilerin istihdamının, istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 10 (*Göçmen girişimcinin istihdam seviyesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin istihdam seviyesi üzerinde anlamlı etkiye sahip olan değişkenlerden yedincisi cirodur. Buna göre Suriyeli göçmen girişimcilerin cirosunun 40.000 TL den fazla olması istihdam seviyesinin artması üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Cironun göçmen girişimcilerin istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesi üzerindeki etki genişliğini değerlendirmek için odds oranına bakıldığında Cirosu 40.000 TL den fazla olan Suriyeli girişimcilerin diğerlerine göre istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesinin artma olasılığı 0.39 kat daha azdır. Bu da göçmen girişimcilerin cirosunun istihdam olarak yerli halkı tercih etme seviyesini etkilemek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlamasında etkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer ifadeyle hipotez 11 (*Göçmen girişimcinin yıllık cirosu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir*) kabul edilmektedir.

Suriyeli göçmen girişimcilerin bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlatmasına ilişkin hipotezler aşağıda tablo 8’de özet olarak verilmiştir. Buna göre Suriye göçmen girişimciler pek çok açıdan Hatay ilinde bölgesel kalkınmayı başlatacak süreçlerin başlamasında etkili olmaktadır.

Tablo 8. Hipotez Testi Sonuçları

Hipotezler	Yatırım		İstihdam	
	Test Sonucu	Kabul/Red	Test sonucu	Kabul/Red
Hipotez 1: Göçmen girişimcinin cinsiyeti bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamlı Pozitif	Kabul	Anlamsız Negatif	Red
Hipotez 2: Göçmen girişimcinin yaşı bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Pozitif	Red	Anlamsız Pozitif	Red
Hipotez 3: Göçmen girişimcinin medeni durumu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamlı Pozitif	Kabul	Anlamlı Negatif	Kabul
Hipotez 4: Göçmen girişimcinin eğitim seviyesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Pozitif	Red	Anlamsız Pozitif	Red
Hipotez 5: Göçmen girişimcinin yaşamının büyük bir kısmını geçirdiği yer bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Negatif	Red	Anlamlı Pozitif	Kabul

Hipotez 6: Göçmen girişimcinin Türkçe bilmesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Negatif	Red	Anlamlı Negatif	Kabul
Hipotez 7: Göçmen girişimcinin iş kurma tecrübesinin olması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Pozitif	Red	Anlamsız Negatif	Red
Hipotez 8: Göçmen girişimcinin firmasının aile işletmesi olması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamlı Pozitif	Kabul	Anlamlı Pozitif	Kabul
Hipotez 9: Göçmen girişimcinin Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapması bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Pozitif	Red	Anlamlı Negatif	Kabul
Hipotez 10: Göçmen girişimcinin istihdam seviyesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamsız Negatif	Red	Anlamlı Pozitif	Kabul
Hipotez 11: Göçmen girişimcinin yıllık cirosu bölgesel kalkınmayı sağlayacak süreçlerin başlaması üzerinde etkilidir.	Anlamlı Pozitif	Kabul	Anlamlı Negatif	Kabul

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya tarihine bakıldığında eskiden beri insanlar ekonomik, siyasi veya toplumsal sebeplerle yaşadıkları coğrafyayı terk etmek zorunda kalmaktadır. Göç olarak adlandırılan bu terk etme olayı hem toplumsal yapı hem de ekonomik yapı ile alakalı büyük/küçük birçok etki yaratmaktadır. Son yıllarda göç ile girişimcilik arasındaki etkileşim göçmen girişimci kavramını ortaya çıkararak bu etkiyi hem göç alan hem de göç veren ülkeler açısından oldukça önemli bir noktaya getirmiştir. Bir ülkede bulunan göçmen tüm gruplar tarafından icra edilen girişimcilik faaliyetleri olarak tanımlanan göçmen girişimcilik Suriye’de 2011 yılında başlayan iç karışıklıkla birlikte Türkiye’de de popüler olmaya başlamıştır. Bugün Türkiye’ye gelen yaklaşık 3,5 milyonu aşkın Suriyeli mülteci göçmen girişimcilik açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

Suriye’de yaşanan iç karışıklıkla birlikte Türkiye’ye gelen mülteciler ekonomik açıdan Türkiye’ye önemli bir yük durumundadır. Bununla birlikte son yıllarda az sayıda da olsa bu göçmenlerin bir kısmı girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaya başlamıştır. Bu faaliyetler ise doğal olarak buldukları bölgelerde olumlu/olumsuz birçok etkileri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye’de en fazla Suriyeli göçmenin bulunduğu illerden biri olan Hatay’da göçmen girişimcilerin Hatay ekonomisine olan katkıları göçmen girişimcilerin bölgede yapmış olduğu yatırım miktarı ve yerli halka sağlamış oldukları istihdam açısından incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre Suriyeli göçmen girişimcilerin yatırım miktarı üzerinde göçmen girişimcinin medeni durumunun, cinsiyetinin, anne/babasının iş tecrübesinin ve cirosunun etkili olduğu bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle Suriyeli göçmen girişimcilerin erkek olması, evli olması, anne/babanın iş tecrübesinin olması ve cirosunun 40.000 TL'nin üzerinde olması yatırımları pozitif etkilemekte bu da doğal olarak Hatay ekonomisine olumlu bir katkı sağlamaktadır. Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimcilerin firmalarını kurarken yapmış oldukları yatırım miktarı ortalama olarak 20.000 TL civarındadır. Yapılan bu yatırım çarpan etkisi ile Hatay ekonomisinde çok daha büyük etkiler yaratacak, bölgede yerel halka önemli bir gelir oluşturmak suretiyle bölgesel gelişme açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Göçmen girişimcilerin yerli halka sağlamış olduğu istihdam üzerinde ise göçmen girişimcinin medeni durumunun, yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği yerin, aile işletmesi olmasının, diğer Suriyeli göçmenlerle

işbirliği yapmasının, Türkçe bilmesinin, toplam istihdam sayısının ve cirosunun etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bir diğer ifadeyle Suriyeli göçmen girişimcilerin bekar olması, yaşadığı yerin kent olması, Türkçe bilmemesi, işletmesinin aile işletmesi olması, diğer Suriyeli göçmenlerle işbirliği yapmaması, işletmesinde 2 kişiden fazla kişi çalıştırması ve cirosunun 40.000 TL'nin altında olması istihdam olarak yerli halkı tercih etmelerini pozitif yönde etkilemektedir. Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimciler firmalarında ortalama olarak 3 kişiyi istihdam etmektedir. Bu istihdam içerisinde yerli halkında yer alması yerli halk açısından bir gelir yaratacak ve çarpan mekanizması tekrar işleyerek bölgesel gelişme açısından yine olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Literatürde göçmen girişimcilerin ev sahibi ülkelerinde önemli sosyo-ekonomik katkılar yaptığı yer almaktadır. Fakat bu etkilerin daha çok gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalarda ortaya çıktığı da aşikârdır. Bununla birlikte Suriyeli göçmenlerin girişimcilik faaliyetlerinde bulunması Hatay ilinde yeni firmaların doğmasını sağlamakta, yeni firmaların doğması ise yerel ekonomik kalkınmaya istihdam, vergi geliri artışı, bölgesel cazibenin yükselmesi, bölgesel canlanma ve hizmet sunumunun artışına paralel olarak bölgesel gelirin bölge içinde kalması gibi stratejik etkiler sağlamaktadır. Fakat Türkiye'deki Suriyeli göçmen girişimciler, gelişmiş ülkelerdeki göçmen girişimciler gibi iş yaratmaya ve inovasyona çok büyük katkılar sağlamamaktadır. Araştırmaya katılan Suriyeli göçmen girişimcilerin hiçbirinin ihracat yapmaması, patentinin veya faydalı modelinin olmaması ve Ar-Ge çalışmaları yapmaması göçmen girişimcilerin bölgede arzu edilen seviyede bir etki yaratamamasına neden olmaktadır. Fakat üretmeyen veya herhangi bir katma değer yaratmayan yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli göçmenin başlı başına Türkiye ekonomisi için büyük bir yük oluşturduğu unutulmamalıdır. Suriyeli göçmenlerin girişimcilik faaliyetinde bulunması onların hem Türkiye ekonomisi hem de Hatay ekonomisi üzerindeki yükünü bir nebze olsun azaltacaktır. Üstelik göçmen girişimciler ellerindeki sermayeyi ekonomiye kazandırdıkları için yerli halk açısından da istihdam ve yeni pazar alanı oluşturacaktır. Bu yüzden göçmenlerin, girişimciliğe yönlendirilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Göçmen girişimciliğin bölge ve Türkiye ekonomisi için artıları kadar eksileri de söz konusu olabilir. Özellikle yerli girişimciler göçmen girişimcilerle de rekabet etmek zorunda kalacak, bu rekabet sonucunda belki de pazar paylarını kaybedeceklerdir. Burada unutulmaması gereken unsur rekabetin beraberinde etkinliği de getirdiğidir. Bu sayede belki de yerli girişimciler inovasyon ve Ar-Ge ye daha çok önem vereceklerdir. Göçmen girişimcilerin daha çok düşük katma değerli sektörlerde faaliyet gösterdiği düşünüldüğünde yerli girişimciler katma değeri daha yüksek olan sektörlerle yönelerek daha etkin olabileceklerdir.

Suriyeli göçmenlerin hem Hatay ekonomisi hem de Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerine baktığımızda risk ve fırsatlar iç içedir ve burada önemli olan riskleri fırsatlara çevirebilmektir. Bu da ancak politika yapımcıların, göçmenleri koordineli bir şekilde girişimciliğe teşvik etmesi ve desteklemesiyle olacaktır. Bu bağlamda ülke olarak etkin bir göçmen girişimcilik politikasının ortaya konulması gerekmektedir. Böylelikle göçmenler belirlenen alanlarda girişimcilik faaliyetlerinde bulunmak suretiyle hem yerli girişimciler açısından oluşabilecek olumsuzluklar kontrol altına alınmış olunacak hem de göçmen girişimcilerin ülke ekonomisine yaratacağı katma değer artacaktır.

KAYNAKÇA

- Adams, R.H. (2005). Remittances, Household Expenditure and Investment in Guatemala, Policy Research Working Paper Series, No. 3532, The World Bank. 1-34.
- Adams, R.H., Cuccueccha, A. ve Page, J. (2008). Remittances, Consumption and Investment in Ghana, Policy Research Working Paper, No. 4515, World Bank.

- Adams, W.M. (2006). The Future of Sustainability: Re-Thinking Environment and Development in the Twenty-First Century.
- Afewerki, S. (2015). Immigrant Entrepreneurship Towards the Realization of Immigrants' Entrepreneurial Performance and Success in Norway. Master's Thesis In Entrepreneurship, Innovation and Society, Norwegian University of Science and Technology Faculty of Social Sciences and Technology Management, Trondheim.
- Aggrawal, R., Kunt, A.D. ve Peria, S.M. (2006). Do Remittances Promote Financial Development?, *Journal of Development Economics*, 1-10.
- Aktaş, T.M. (2015). Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri, *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 197-219.
- Anyanwu, J.C. ve Erhijakpor, E.O. (2010). Do Remittances Affect Poverty in Africa?, *African Development Review*, 22(1), 51-91.
- Barham, B. ve Boucher, S. (1998). Migration, Remittances, and Inequality: Estimating the Net Effects of Migration on Income Distribution, *Journal of Development Economics*, 55(2), 307-331.
- Baycan-Levent, T. ve Nijcamp, P. (2009). Characteristics of Migrant Entrepreneurs in Europe. *Entrepreneurship and Regional Development*, 21(4), 375-397.
- Beine, M., Docquier, F. ve Schiff, M. (2009). International Migration, Transfers of Norms, and Home Country Fertility, Policy Research Working Paper, No. 4925, The World Bank.
- Bugamelli, M. ve Paterno, F. (2006). Workers' Remittances and Current Account Reversals, Bank of Italy Economic Research Paper, No. 573, Bank of Italy, 3-63.
- Carling, J. (2005) Migrant remittances and Development Cooperation, PRIO Report 1/2005, Oslo, 1-80.
- Chami, R., Fullenkamp, C. ve Jahjah, S. (2003). Are Immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development, IMF Working Paper Series, WP/03/189, IMF, 3-41.
- Commander, S., Kangasniemi, M. ve Winters, L.A. (2004). The Brain Drain: Curse or Boon? A Survey of the Literature, In Baldwin, R.E., Winters, L.A. (eds.) *Challenges to Globalization: Analyzing the Economics*, National Bureau of Economic Research, 235-278.
- Cox Edwards, A. ve Ureta, M. (2003). International Migration, Remittances, and Schooling: Evidence from El Salvador, *Journal of Development Economics*, 72(2), 429-461.
- CRAM (Centre for Research and Analysis of Migration), (2014). Centre for Research & Analysis of Migration, What do we know about migration?, Informing the debate, 1-29.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, Pegem Akademi, Ankara.
- D'amuri, F. ve Peri, G. (2014). Immigration, Jobs, And Employment Protection: Evidence From Europe Before And During The Great Recession. *Journal Of The European Economic Association*, 12(2), 432-464.
- Daşdemir, E.N. (2017). Göçün Piyasalara Etkisi ve Faktör Hareketliliğini Açıklama Gücü: Emek Piyasalarının Küreselleşmesi ve Maliyetleri, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19(2), 742-766.
- Docquier, F., Marchiori, L. ve Shen, L. (2010). Brain Drain in Globalization: A General Equilibrium Analysis From the Sending Countries' Perspective, CEPR Discussion Paper, No. 7682, 1-45.

- Drucker, P. (1985). The Discipline of Innovation, *Harvard Business Review*, 67-72.
- Dustmann, C., Fadlon, I. ve Weiss, Y. (2009). Return Migration, Human Capital Accumulation and the Brain Drain, 1-40.
- Ersoy Quadir, E. ve Kabaklı Çimen, L. (2018). Türk Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Görüşleri (Konya İli Örneği), *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 53(2), 327-345.
- Fornaro, P. (2018). Immigrant Entrepreneurship in Finland. The Research Institute of the Finnish Economy. ETLA Report No 83.
- Godley, A. (1994). Jewish Immigrants in London and New York: 1880-1914, *The Journal of economic History*, vol 54(2), 430-432.
- Goldring, L. (2004). Family and Collective Remittances to Mexico: A Multi-Dimensional Typology, *Developmnet and Change*, 35(4), 799-840.
- Gott, C. ve Johnson, K. (2002). The Migrant Population in The UK: Fiscal Effects, RDS Occasional Paper 77, Home Office, UK, 1-38.
- Gupta, S., Pattillo, C. ve Wagh, S. (2007), Impact of Remittances on Poverty and Financial Development in Sub-Saharan Africa, *IMF Working Paper*, WP-07-38, IMF, 3-37.
- <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi>, Erişim 25 Ekim 2018.
- Hunt, J. (2011). Which Immigrants are Most Innovative and Entrepreneurial? Distinctions by Entry Visa. *Journal of Labor Economics*, 29(3), 417-457.
- İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2015), *Göç Tasarım El Kitabı*. Erişim 4 Eylül 2017, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf.
- Kalaycı, Ş. (2010), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kayalar, M. ve Yıldız, Ş. (2017). Uluslararası göç Sonrası Ortaya Çıkan Girişimcilik Türleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 56-62.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3(3), 163-184.
- Kumar, S.U. (2011). The Linkages between cognition, Behavior, Culture, and Opportunity Among High growth Asian American Immigrant Entrepreneursi Phoenix Üniversitesi, pHD Thesis, Miami.
- Lewis, E. (2011). Immigration, Skill Mix, And Capital Skill Complementarity, *The Quarterly Journal of Economics*, 126(2), 1029-1069.
- Longhi, S., Nijkamp, P. ve Poot, J. (2005). A Meta-Analytic Assessment of the Effect of Immigration on Wages. *Yournal of Economic Surveys*, 19(3), 451-477.
- Masurel, E., Nijkamp P., Tastan, M. ve Vindigni G. (2002). Motivations and Performance Conditions For Ethnic Entrepreneurship, *Growth and Change*, 33(2), 238- 260.
- Mohapatra, S., Ratha, D. ve Scheja, E. (2010). Migration and Remittances Unit, World Bank, for the Civil Society Days of the Global Forum on Migration and Development. <http://documents.worldbank.org/curated/en/617151468332982240/pdf/WPS5558.pdf>, Erişim 13 Eylül 2017.
- Mountford, D. (1997). Can a Brain Drain Be Good for Growth in the Source Country?, *Journal of Development Economics*, 53(2), 287-303.

- Nişancı, Z. N. (2015). Göçmen Girişimcilik Üzerine Pittsburgh'daki Türk Girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10(1), 1-28.
- OECD, (2010). *Entrepreneurship and Migrants*, Report by the OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship, OECD.
- OECD, (2011). *International Migration Outlook*.
- Orozco, M. ve Garcia-Zanello, E. (2009). *Hometown Associations: Transnationalism, Philanthropy, and Development*, *Brown Journal of World Affairs*, XV(II).
- Ortega, F. ve Peri, G. (2009). *The Causes and Effects of International Labor Mobility: Evidence from OECD Countries 1980-2005*, *Human Development Research Paper*, No. 6, United Nations Development Program (UNDP), New York, 1-46.
- Ottaviano, G.I.P., Peri, G. ve Wright, G.C. (2013). *Immigration, Offshoring, and American Jobs*, *American Economic Review*, 103(5), 1925-1959.
- Özkul, G. (2013). *Girişimsel Fırsat Tipleri Ve Belirleyici Unsurları: Firma Büyüme Performansı Ve Bölgesel Kalkınma Perspektifinde TR61 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörü Üzerine Ampirik Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Isparta.
- Peri, G. ve Sparber, C. (2009). *Task Specialization, Immigration, And Wages*, *American Economic Journal, Applied Economics*, 135-169.
- Ratha, D. (2010). *Impact of Migration on Economic and Social Development: Review of Evidence and Emerging Issues*, *Kunda Datar Memorial Lecture*, Gokhale Institute Of Politics And Economics, India, 1-19.
- Rauhut, D. ve Rauhut Kompaniets, O. (2018). *The Impact of Immigrant Entrepreneurship on Regional Development in Western Sweden*. *Romanian Journal of Regional Science*. 12(1), 18-42.
- Salant, P. ve Dillman, D.A. (1994). *How To Conduct Your Own Survey*, John Wiley & Sons, Newyork.
- Stark, O. (2004). *Rethinking the Brain Drain*, *World Development*, 32(1), 15-22.
- Stark, O. ve Taylor, J.E. (1980). *Relative Deprivation and International Migration*, *Demography*. 26(1), 1-14.
- Subanova, A. (2013). *Türkiye'deki Kırgız Ve Kazak Kökenli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Tamang, T. (2015). *Immigrant Entrepreneurship in Finland: Motivations, challenges and supports Case: Nepalese Entrepreneurs*. *Lapland University of Applied Sciences*, Bachelor's thesis of the Degree Program in Business and Culture Business Management.
- Taylor, J.E. (1992). *Remittances and inequality reconsidered: Direct, indirect and intertemporal effects*, *Journal of Policy Modelling*, 14(2): 187-208.
- Taylor, J.E. ve Wyatt, T.J. (1996). *The Shadow Value of Migrant Remittances, Income and Inequality in a Household-Farm Economy*. *The Journal of Development Studies*, 32(6), 899-912.
- UNDP (2009). *Overcoming Barriers: Human Mobility and Development*. *United Nations Development Program*, New York, 1-217.
- Valero-Gil, J. (2008). *Remittances and the Household's Expenditure on Health*, MPRA Paper, No. 9572, University Library of Munich, Germany, 1-27.

- van Delft, H. Gorter, C. ve Nijkamp, P. (1999). In Search of Ethnic Entrepreneurship Opportunities in the City: a Comparative Policy Study, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 18(4): 429-451.
- Van der Mensbrugge, D. ve Roland-Holst, D. (2009). Global Economic Prospects for Increasing Developing Country Migration into Developed Countries, *Human Development Research Paper*, No. 50, United Nations Development Program (UNDP), New York, 1-42.
- Vinogradov, E. (2008). Immigrant Entrepreneurship in Norway. Bodø Graduate School of Business. Doctoral thesis, Bodø.
- Waldinger, R., Aldrich, H. ve Ward, R. (2000). Ethnic Entrepreneurs, Swedberg, R. (Ed.). *Entrepreneurship, The Social Science View*, Oxford University Press, New York, 356-390.
- Wang, Q. ve Li, W. (2007). Entrepreneurship, Ethnicity and Local Context: Hispanic Entrepreneurs in Three U.S. Southern Metropolitan Areas, *GeoJournal*, 68, 167-182.
- Woodruff, C.M. ve Zenteno, R. (2001). Remittances and Microenterprises in Mexico. UCSD, Graduate School of International Relations and Pacific Studies Working Paper, 1-40.
- Zhou, M. ve Cho, M. (2010). Noneconomic Effects of Ethnic Entrepreneurship: A Focused Look at the Chinese and Korean Enclave Economies in Los Angeles, *Thunderbird International Business Review*, 52(2), 83-96.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, *Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.
- Zabun, B. ve Berber, Ş. (2017). Eğitimin Temel İşlevleri Bakımından Suriyeli Mültecilerin Eğitimi: Analitik – Eleştirel/ Teorik Bir Yaklaşım, O. Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Göç I içinde* (513-518), Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.